

Rapport- sandödleinventering i Södermanland-06.

Av Leif Westrin. leif.westrin@comhem.se

Introduktion.

Sandödlan (*Lacerta agilis* L.) invandrade till Sverige under den postglaciala värmetiden för ca 4000 år f. Kr. sedan då landets geografi såg helt annorlunda ut jämfört med recent tid, vilket förklarar artens nutida ojämna utbredning i landet. Under den postglaciala värmetiden var stora delar av landet fortfarande vattentäckt och utgjorde då ett effektivt spridningshinder för många arter däribland sandödlan, i västerled var förhållandevis stora arealer ovan vatten och i österled fanns koloniserbart land upp till nuvarande Bråviken, där det högre området norr om den nuvarande viken troligen bildade ett näs som kunde utnyttjas för spridning till de nutida reliktförekomsterna vid Närkevarn med omgivning och Larslund utanför Nyköping, där gränsen troligtvis är dragen för vidare expansion mot norr. Större delen av landområdena efter östkusten vidare uppåt var vattentäckt. Jag brukar kalla artens nutida utbredning populärt för ”gaffeln” då arten har en utbredning i väster upp till Dalarna och i öster följande kusten upp till Bråviken och spridda förekomster i Nyköpingstrakten, vilket bildar ett gaffelliknande mönster.

Hypotetisk utbredning av sandödla (*Lacerta agilis*. L.) under den postglaciala värmetiden i Sverige. I recent tid är artens utbredning reducerad till de södra landskapen (Främst Skåne, Småland och Östergötland) med stabila populationer och med spridda förekomster i väster upp till Dalarna och i öster upp till Södermanland ofta följande kusten, bildar den sk gaffeln med en kortaste spetsen i öster.

Sandödlehane i praktdräkt.

© Leif Westrin

Sandödlans framtid, personlig hypotes:

Om den globala uppvärmningen fortgår kommer skogsödlan (*Zootoca vivipara*) att trängas norrut från sitt nuvarande utbredningsområde i södra Sverige då den är anpassad för ett kallt klimat och i stora delar av sitt utbredningsområde utanför Sverige är en bergslevande art. Sandödlan kommer att kolonisera den södra delen av landet upp till hypotetiskt Dalälven då granen (*Picea abies*) kommer att tvingas mot norr och ersättas av tall och lövskog. Skogsbränder blir sannolikt mer allmänna i framtiden vilket gynnar sandödlan och andra arter. Det är viktigt att sandödlan får maximalt skydd i de enklaver där den fortfarande existerar vid sin recenta nordöstliga utbredningsgräns exklusivt i Södermanland för att behålla en god biodiversitet i framtiden. Med en framsynt bevarande och skötselstrategi kan sandödlan få en bra framtid i Sverige.

Inventeringsområden: Larslund med omgivningar, Lilla Uttervik och Kärrboda

Larslund: Jag har under sommarhalvåret-06 besökt lokalen vid olika tidpunkter (11/6, 17/6, 2/7, 22/7, 4/8, 25/8, 1/9) och noterat sandödlor vid de flesta gångerna, arten tycks vara allmän inom detta begränsade område med epicentrum vid vattenverket och består sannolikt av över ett hundratal individer. Jag har sökt arten i Larslunds samhälle och efter järnvägen utan resultat tyvärr, biotopen överensstämmer med sandödlans behov, det är sannolikt en tidsfråga innan fynd göres efter järnvägen i anslutning till Larslund. Årets förnygring av sandödlor blev

en katastrof på grund av torkan i juli och augusti då ödlornas ägg torkade ut, endast tre juvenila individer kunde konstateras på platsen. Detta är nu inget att oroa sig över då fjolårets kläckning var betydligt bättre, på sikt jämnar det ut sig om inte dessa torra somrar blir en trend.

Äggläggingsplats. Larslund

© Leif Westrin

Observera de skymmande björkarna!

Lilla Utterviks hage tidigt i juni

© Leif Westrin

Sandödlehona. Lilla.Utterviks hage

© Leif Westrin

Lilla Uttervik: Lokalen har i likhet med Larslund av mig besökts ett flertal gånger under året (11/6, 17/6, 22/7, 4/8, 25/8, 1/9) och ödlor har noterats vid ett flertal tillfällen. Arten är sällsynt på platsen då biotopen enligt min mening inte helt överensstämmer med sandödlans behov. Populationen av sandödlor består sannolikt om endast några tiotal individer. De flesta observationerna av sandödlor har gjorts i den örtrika sluttningen nere vid ängen med starka inslag av hassel och björnbär.

Skötselplan för de av mig inventerade sandödlelokalerna i Södermanland:

Larslund: Jag har besökt lokalen under ca en tioårsperiod och noterat en oroande igenväxning speciellt vid den brink som fungerar som äggläggingsplats för sandödlorna i anslutning av vattenverket och den näraliggande dammen. Vid dammen har en hel del sly, björkar och tallar vuxit upp. Dessa bör avverkas då de hindrar solinfallet på kläckningsplatsen med undantag av några sälgrar vid dammkanten och en del av riset bör sparas på anvisade ställen för att fungera som gömställen för faunan. Tallskogen på lokalen bör gallras för att öka solinfallet, detta torde inte vara något problem i samråd med markägaren då det är dags att gallra. Arbetena bör ske höst och vintertid för att inte störa reproduktionen av ödlorna, Dammen bör restaureras och utsläppen som nu pågår rakt ut i vattnet avslutas då flera rödlistade arter föryngrar sig i dammen (stor vatten salamander och åkergroda).Larslund är det hittills funna starkaste fästet för sandödlor i Södermanland och är värd all skydd och skötsel som går att uppbringa.

Lilla Uttervik: Lokalen ligger som namnet antyder vackert belägen vid en lugn vik till Östersjön. En skylt vid vägen visar att här finns en blomsteräng, platsen är väl känd av botaniker och ett mål för botaniska exkursioner. Lokalen har ett högt skyddsvärde då den är botaniskt artrik och håller floraelement som tvåblad, nattviol och ett flertal andra orchideer. Andra sällsynta växter på lokalen är t ex darrgräs. Insektsfaunan är rik på grund av örtrikedomen och exempelvis amiral och blåvingar har noterats på denna lokal. Förutom sandödlor förekommer även hasselsnok (*Coronella austriaca*) på denna lokal. Nötkråkan provianterar nötter i de rika hasselbuskarna och havsörnen gästar luftrummet ofta. Lokalen

bör få ett naturskydd, ev. reservatsstatus. De omedelbara åtgärder som krävs är gallring av sly på lokalen och då speciellt i dikeszonen nedanför sluttningen, Hassel, björnbär och nyponbuskar skall sparas då sly rensas. De tallplantor som finns på ängen bör avlägsnas då de riskerar att störa nödvändigt solinfall. Viktigt är att mulbetet med nötboskap fortgår för att förhindra framtida förbuskning.

Kärrboda är en gammal lokal för sandödlor. Arten noterades av den kände författaren och reptilforskaren Otto Cyrén på tidiga nittonhundratalet. Trots flera besök på lokalen (4/8, 25/8, 1/9) har tyvärr inga återfynd kunnat göras ännu, arten kan sannolikt finnas kvar då lokalen är örtrik, stenig och solig med rik insektsfauna. Lokalen är belägen efter kusten i ett väl skött öppet jordbrukslandskap och strandängen hålls öppen med mulbete. Det är viktigt att mulbetet med nötboskap fortsätter i samma omfattning som nu. Lokalens strandängar är viktiga rastningsplatser för fåglar, rödbenan häckar i flera par vid strandängen och gäss, vadare mm. rastar i hundratal på platsen vår och höst.

Kärrboda. Vy över strandängen.

© Leif Westrin

Övriga presumtiva sandödlelokaler:

Kärr i närheten av Studsvik: Lokalen har besökts ett flertal tillfällen under året, biotopen överensstämmer med sandödlans krav då jordmånen är sandig örtrik och ljungbevuxen, vilket ödlorna uppskattar men endast skogsödlor (*Zootoca vivipara*) har kunnat noteras. Denna lokal har ett högt skyddsvärde då trumgräshoppan (*Psophus stridulus*) har ett bra fäste där.

Skavsta, fallskärmshopparskolan: Området i anslutning till skolan ligger på sandig mark med gles tallskog och undervegetationen består till viss del av ljung. Lokalen trots att den är liten kan ha en viss potential att hålla sandödlor, lokalen har besökts ett flertal gånger under sommaren utan framgång.

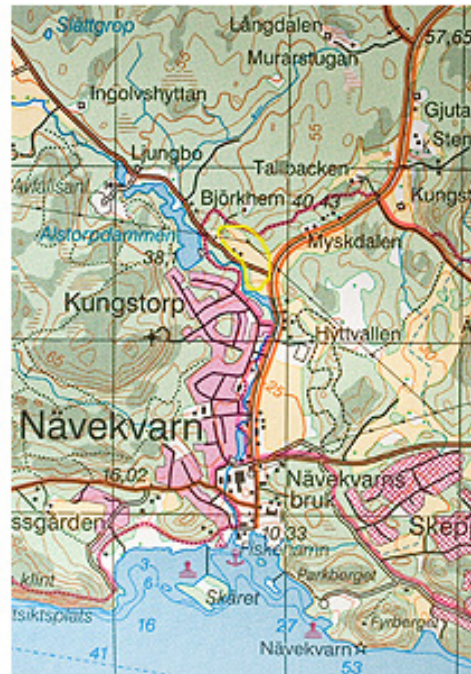
Stigtomtmalmen: Lokalen som tillsynes är en perfekt biotop för sandödlor har besökts ett flertal gånger i sommar utan resultat.

Sandtäkten vid Stäk i närheten av Sjösakärrens naturreservat: Lokalen har besökts ett par gånger i sommar och som tidigare har angivits verkar den för vegetationslös och torr för att hålla sandödlor.

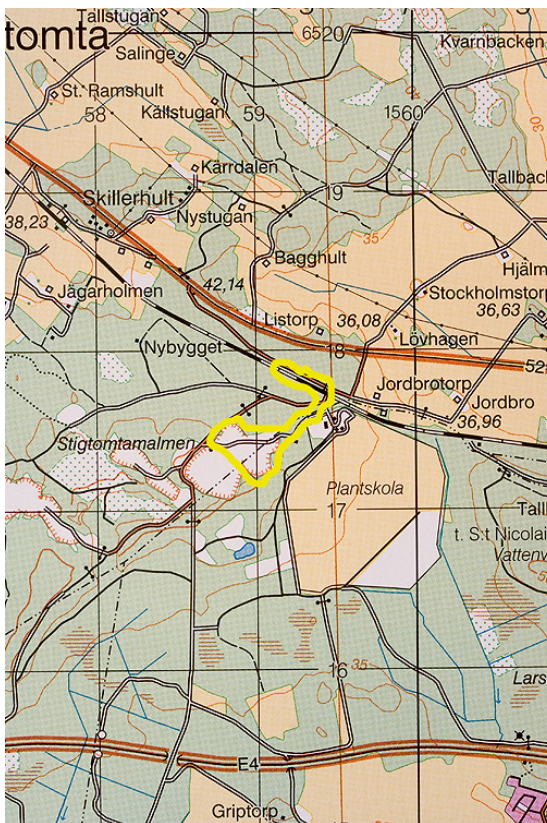
Kartor över några besökta lokaler utan fynd:

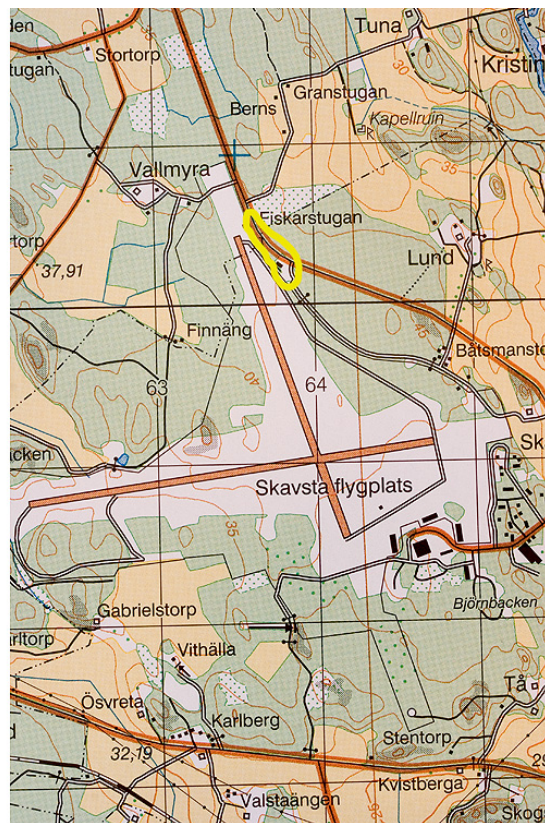
Kärnboda, Otto Cyréns gamla lokal. Inga fynd

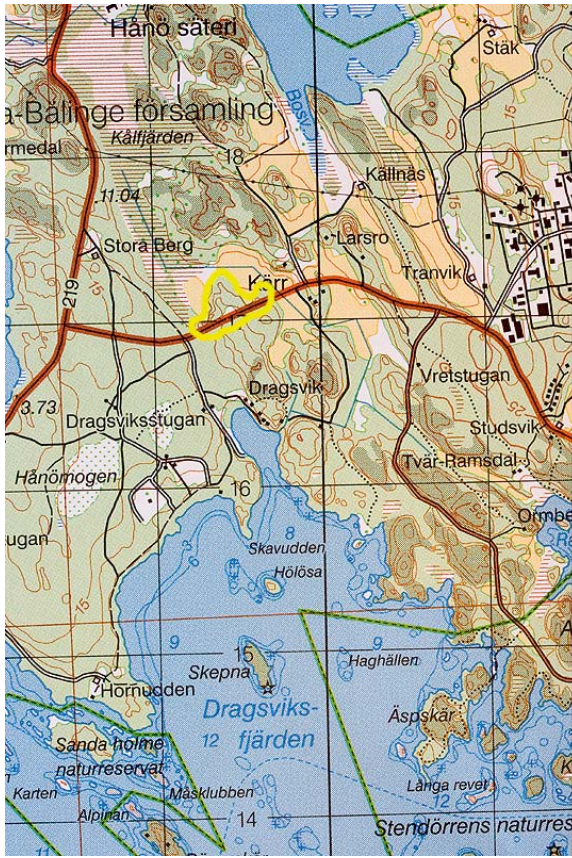
Nävevarn. Ängsmarken efter ån. Inga fynd

Sandtäkten vid Stigtamtalmen

Det sandiga området kring Fallskärmskolan.

Kär-Trungräshoppans hegemoni, ännu inga sanddödlor funna

Det torra sandtaget vid Sjösakärren-Stäk

Avloppsvattnet går orenat rakt ut i Larslundsdammen och skadar djurlivet. Den rödlistade större vattensalamandern leker i dammen

Området vid G:la Larslunds station, ett lovande habitat för sandödlor, dock ännu inga funna på platsen

Tallbevuxen sandmark med undervegetation av ljung - den perfekta miljön för sandödlan och här är det gott om sandödlor, vid parningstiden en majdag prasslar det överallt. Larslund vid vattenverket.

© Leif Westrin

Nykläckt sandödla, Augusti 05, Larslund

© Leif Westrin

Årets kläckningsresultat blev en katastrof då sommaren var extremt varm och torr, bättre lycka nästa år!

*Lilla Uttervik den 17 juni-06. Den solbelysta backe där flest observationer gjorts
Av sandödla.*

© Leif Westrin

*Det första fyndet av sandödla i Lilla Uttervik 19/6 2005, en praktfull hane
som observerades uppklättrad i en björnbärsbuske*

© Leif Westrin

Slutligen kan man bara konstatera att sommarens observationer kan tyckas magra då sommaren varit väl varm och torr, vilket spolerade årets kläckningsresultat och ha påverkat ödlornas födointag. Det är bara att hoppas att nästa sommar är mer normal då sannolikt arten finns på flera platser där ännu inga observationer gjorts detta år.